

Diachrone corpusstudie naar Nederlandse samengestelde werkwoorden: een pilotstudie

Ann-Sophie Vrielynck (Universiteit van Luik en Antwerpen)

Promotor: Julien Perrez (Universiteit van Luik)

Co-promotor: Dirk Pijpops (Universiteit Antwerpen)

Introductie

Samengestelde werkwoorden

- Non-verbaal element (spatiaal) + werkwoord
 - Bv. *onder-vragen*, *uit-schakelen*
- Applicatieve functie
- Traditionele opdeling
 - Scheidbaar
 - Onscheidbaar

Scheidbaar werkwoord

- Bv. De zon **gaat onder**.
- Hoofdklemtoon op partikel
- Scheiding van het preverbale element en het werkwoord
 - V1-/V2-zinnen
 - ‘g(h)e’ bij voltooid deelwoord
 - Infinitiefmarkeerder ‘te’
 - Negatiemarkeerder ‘ne’ of ‘en’ (Middel Nederlands)

Onscheidbaar werkwoord

- Bv. Hij **ondergaat** zijn lijden.
- Hoofdklemtoon op basiswerkwoord
- Blijft onscheidbaar
 - V1-/V2-zinnen
 - Na de infinitiefmarkeerder 'te'

Diachrone ontwikkeling (1): o.a. Booij (2002)

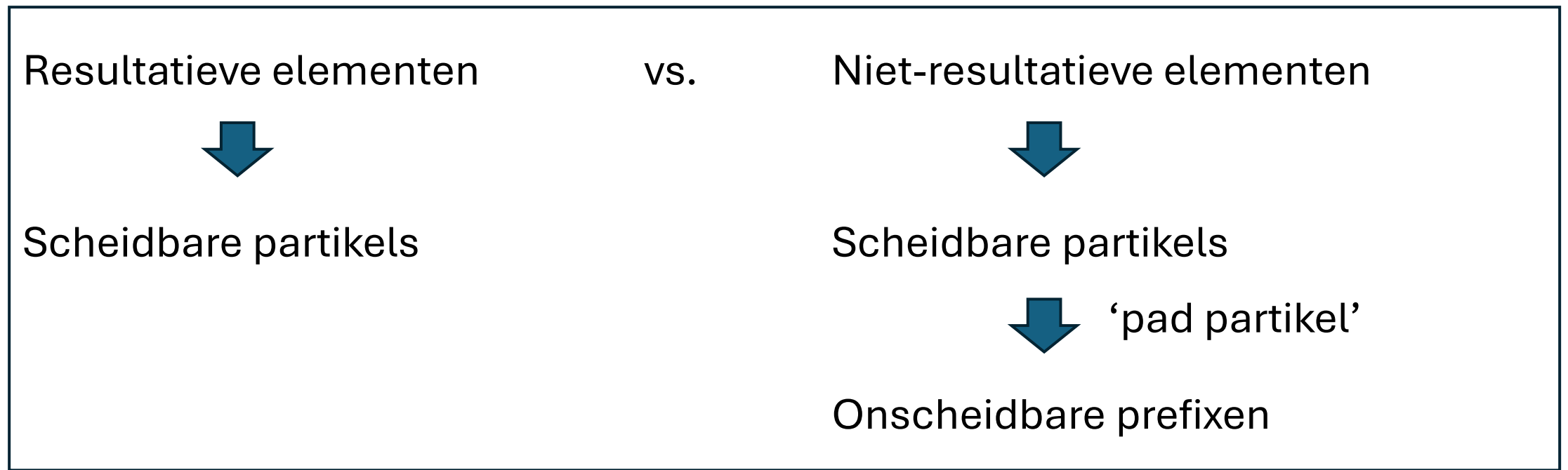
- Grammaticalisatieproces:

Resultatieve zinnen → scheidbare partikels → onscheidbare prefixen

- Semantische verbleking van het preverbale element

Diachrone ontwikkeling (2): Blom (2004, 2005)

- Grammaticalisatieproces:

Diachrone ontwikkeling (2): Blom (2004, 2005)

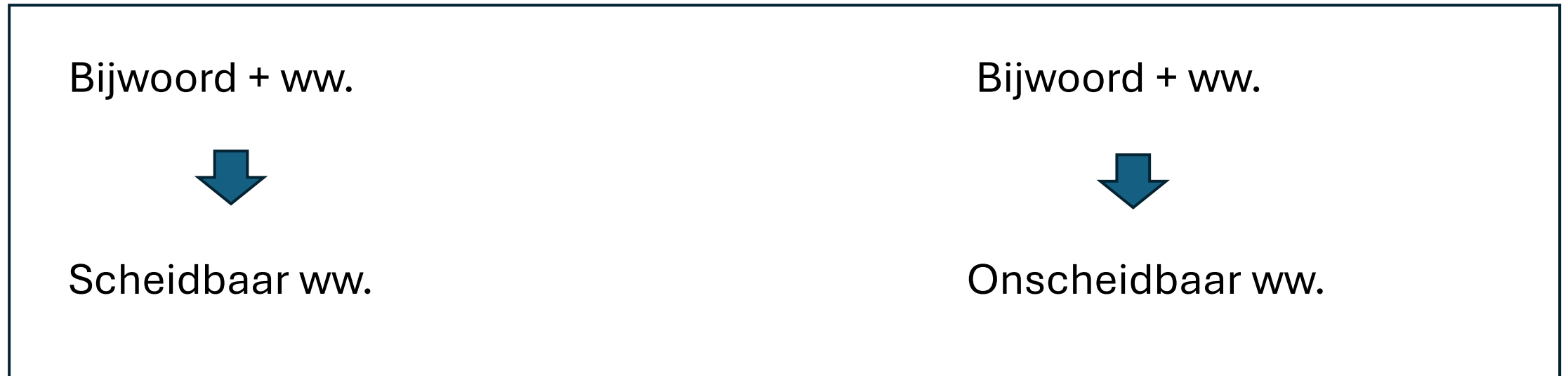
- Hypotheses Blom:
 - 1) Scheidbaar vooraleer onscheidbaar (= Booij 2002)
 - 2) Opsplitsing resultatief/niet-resultatief
 - Resultatief = preverbale element drukt een resultaat uit dat het direct object (transitief ww.) of het subject (intransitief ww.) beïnvloedt
 - Hij *gooit* de voetbal *op* (tr.) -> de voetbal = op
 - De zon *gaat onder* (intr.) -> de zon = onder
 - 3) Betekenisverandering (verlies resultatieve betekenis) als voorwaarde voor formele verandering

Kritiek

- Mogelijke tegenvoorbeelden: resultatief én onscheidbaar
 - *Onderwerpen*
 - *Onderdrukken*
 - *Overtuigen*
 - *Overreden*
 - *Overhandigen*
- "niet productief en niet systematisch gebruikt bij onscheidbare werkwoorden"
(Blom 2004: 40, 43)

Diachrone ontwikkeling (3): van der Horst (2008)

- Twee onafhankelijke ontwikkelingen

Onderzoeksvragen

Onderzoeksvragen

- 1) Kunnen de hypothesen van Blom worden bevestigd op basis van andere data?
 - a) Is er een verschil tussen resultatieve en niet-resultatieve elementen in de ontwikkeling van samengestelde werkwoorden?
 - b) Zijn de onscheidbare werkwoorden geëvolueerd uit de scheidbare?
 - c) Gaat een betekenisverandering (naar een niet-resultatieve betekenis) vooraf aan de formele verandering?
- 2) Hoe kunnen de uitzonderingen van Blom (2005) worden verklaard?

Methodologie

Data

1) EDGeS-corpus (Bouma et al. 2020)

- 13 Nederlandstalige Bijbelteksten (1360-1939)
- 9,126,714 tokens

2) Dbnl (Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren) (Van Olmen 2019)

- Literaire teksten (16^e-20^e eeuw)
- 9,766,040 tokens

Data-extractie

- Selectie van de werkwoorden
 - Uitzonderingen op de hypothesen van Blom
 - *Onderwerpen*
 - *Onderdrukken*
 - *Overtuigen*
 - *Overreden*
 - *Overhandigen*
 - *Ondergaan*
- Reguliere expressies

Data

Werkwoord	Aantal attestaties
<i>Onderdrukken</i>	236
<i>Onderwerpen</i>	668
<i>Ondergaan</i>	706
<i>Overreden</i>	145
<i>Overhandigen</i>	101
<i>Overtuigen</i>	828

Annotatie

- 1) Scheidbaarheid: scheidbaar, onscheidbaar, ambigu
- 2) Betekenis van het werkwoord
 - Resultativiteit: resultatief of niet-resultatief
 - Semantiek (cf. MNW en WNT) -> compositioneel vs. holistisch
- 4) Periode
 - 1300-1500 = Middelnederlands
 - 1501-1700 = Vroegnieuwlands
 - 1701-1900 = Nieuwnederlands
 - 1901-2000 = Hedendaags Nederlands

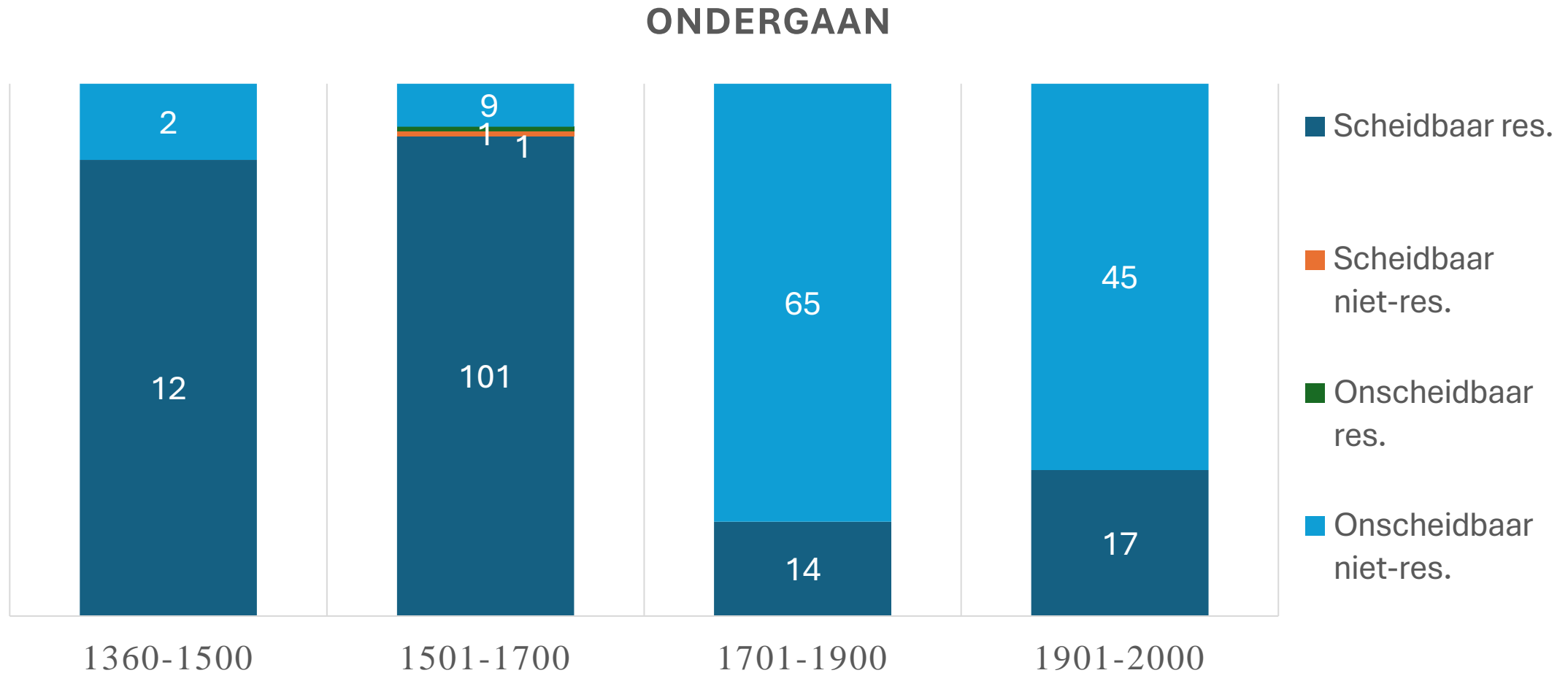
Resultaten

Testen van hypothesen en hypothesevorming

1) Testen van hypothesen

Ondergaan

- Verschil resultatief/niet-resultatief

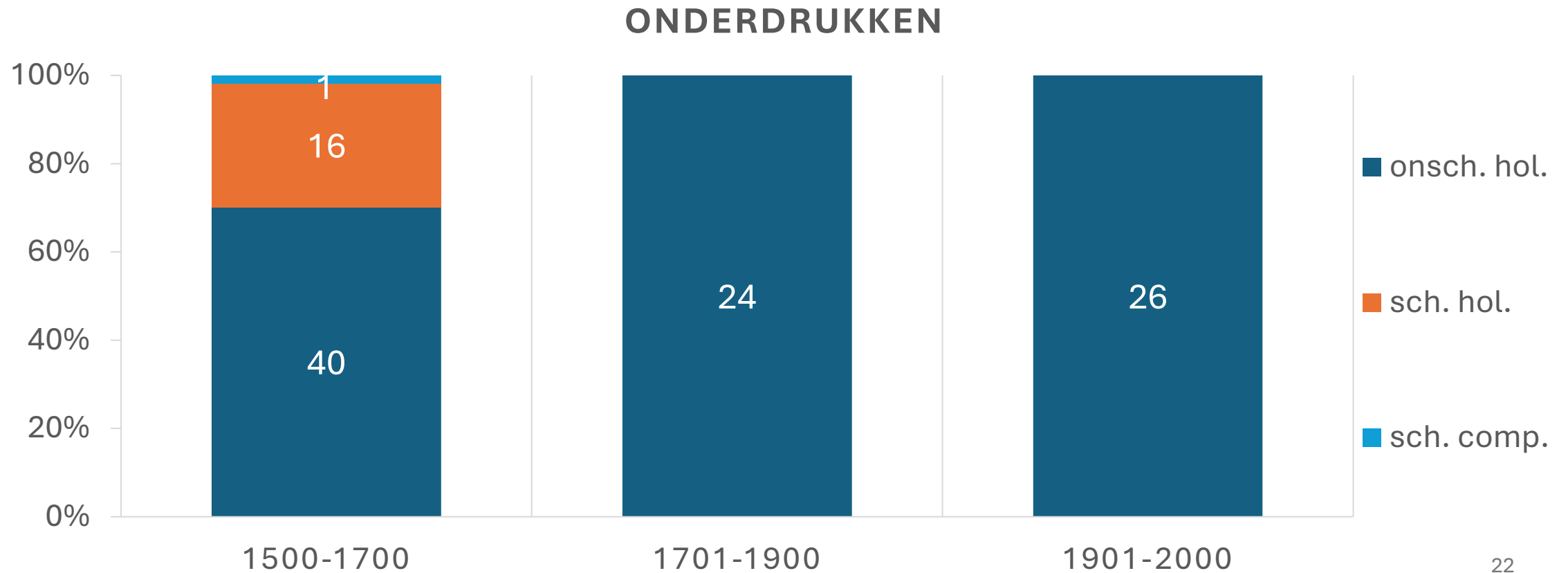

Uitzondering: onscheidbaar en resultatief

- "maer doe de Sonne **onder-gaen** was" (EDGeS corpus, nl_1648_Lutherse-allverses.txt)
- ! 'g(h)e-' nog niet consistent gebruikt in Middelnederlands
 - Overblijfsel hiervan?

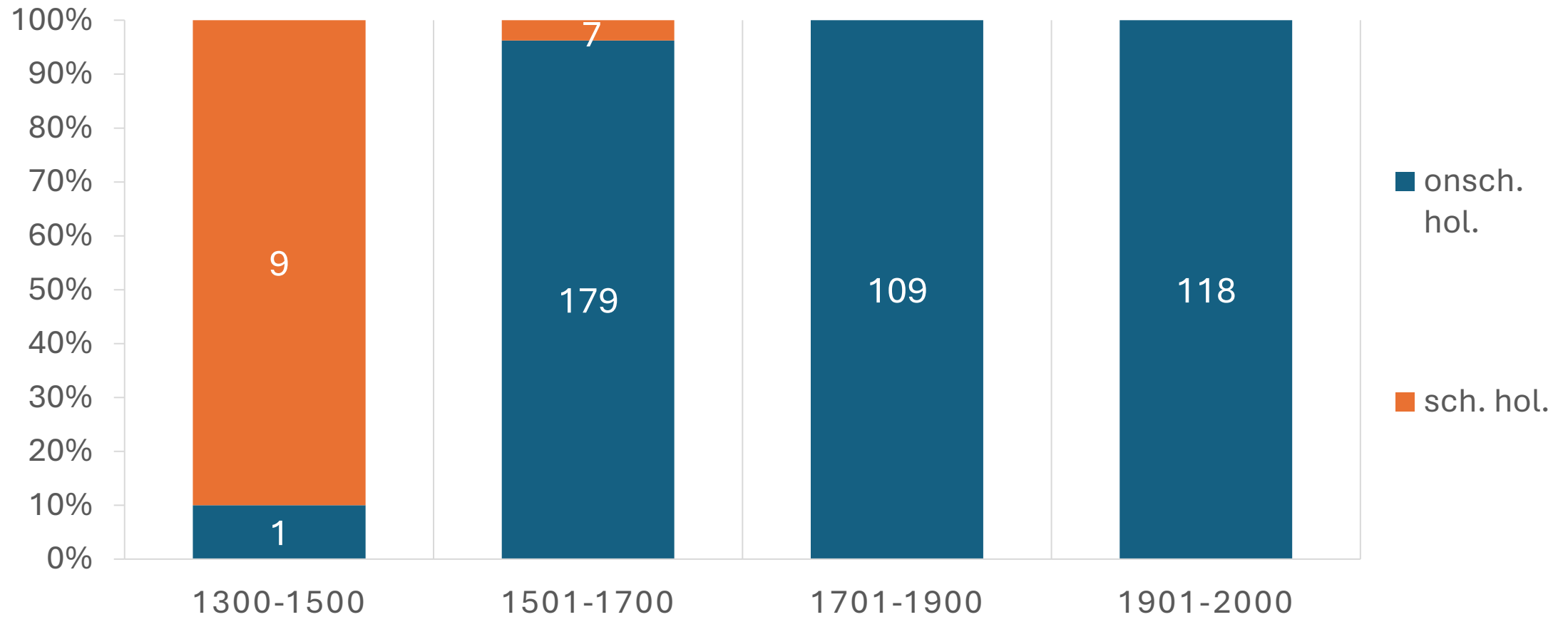
Onderdrukken

- Scheidbaar vooraleer onscheidbaar
- Betekenisverandering vooraf aan formele verandering

Onderwerpen

ONDERWERPEN

Overhandigen, overtuigen en overreden

- Altijd onscheidbaar
- *Overhandigen* en *overreden*: geen betekenisverandering
- *Overtuigen*: betekenisverandering (niet-resultatief -> resultatief)

2) Hypothesevorming

Waarom resultatief en toch onscheidbaar?

Overtuigen

- ! Oorspronkelijk niet resultatief
 - Betekenis *overtuigen* = ‘iemand overtreffen in het (ge)tuigen’
 - -> Waarschijnlijk ontwikkeld volgens niet-resultatieve elementen
- Maar:
 - Dit subtype van niet-resultatieve elementen niet geëvolueerd tot onscheidbare ww. (cf. Blom)

Overreden en overhandigen

- *Overreden*
 - leenwoord van het Duitse *überreden* (ook onscheidbaar)
 - Maar: waarom?
- *Overhandigen*
 - Ontwikkeling van het werkwoord (Van Loey 1979): altijd klemtoon op ‘hand’

Handreiken (14^e E) → *verhandreiken* (15^e E) → *overhandreiken*
/behanden/behandigen (16^e E) → *overhanden/overhandigen* (18^e E)

Overhandigen, overtuigen en overreden

- ‘Transfer’ werkwoorden (cf. Dewell 1996)
 - Nadruk op abstracte overgang ipv op resultaat
 - Tussen resultatieven en pad partikels
 - Resultatief, want transitie/verandering beïnvloedt direct object
 - Pad partikel, want transitie eerder dan verandering van toestand
 - -> nieuwe (sub-)categorie?
- Analogie?
 - Meeste samengestelde ww. met *over-* zijn onscheidbaar

Onderwerpen en onderdrukken

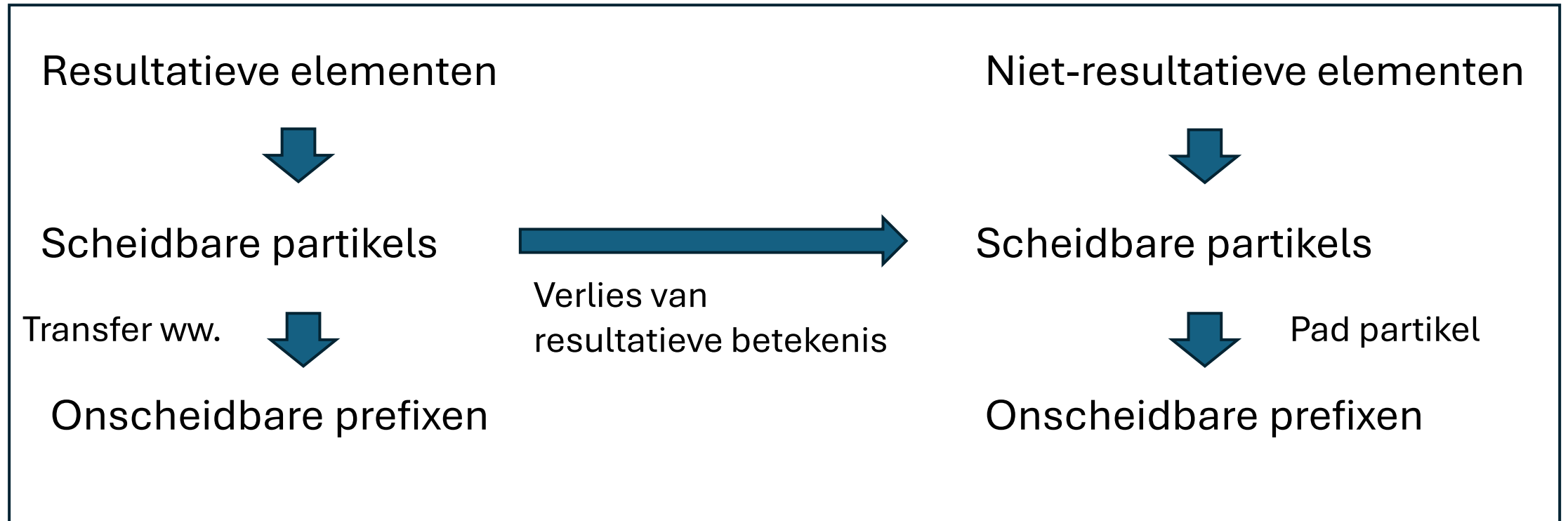
- -> Ontwikkeling van holistische betekenis?

Conclusies

Conclusies

- Testen van hypothesen
 - ☑ Resultatief versus niet-resultatief (cf. = Blom, ≠ Booij)
 - ☑ Scheidbaar vooraleer onscheidbaar (cf. = Booij, Blom)
 - ! Maar: niet bij alle werkwoorden (cf. van der Horst?)
 - ☑ Betekenisverandering -> formele verandering (cf. = Booij, Blom)
- Hypothesevorming
 - Blijft moeilijk...
 - Subtypes van resultatieven mogelijk?
 - ‘Transfer’ werkwoorden (*overreden, overhandigen, overtuigen*)
 - Holistische resultatieven (*onderdrukken, onderwerpen*)

Grammaticalisatieproces

Bedankt!

Meer informatie?

ann-sophie.vrielynck@uliege.be

Referenties

Blom, C. (2004). On the Diachrony of Complex Predicates in Dutch: Predicative and Nonpredicative Preverbs. *Journal of Germanic Linguistics* 16(1), 1-75.

Blom, C. (2005). *Complex Predicates in Dutch: Synchrony and Diachrony*. Netherlands Graduate School of Linguistics.

Booij, G. (2002). *The Morphology of Dutch*. Oxford: Oxford University Press.

Bouma, G., Coussé, E., Dijkstra, T., & N. van der Sijs (2020). The EDGeS Diachronic Bible Corpus. *Proceedings of the 12th Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2020)*, 5232-5239.

Dewell, R. (1996). The Separability of German *über-*: A Cognitive Approach. *The construal of space in language and thought*, 109-133.

De Vries, M. & A. te Winkel. (1851-1998). *Woordenboek der Nederlandsche taal*. Geraadpleegd op 26 februari 2024. <http://gtb.inl.nl>

van der Horst, J. (2008). Vaste werkwoordelijke verbindingen in het Nederlands en het Afrikaans. *Atn&a*, 29-43.

Van Loey, A. (1979). Overhandigen. *Verlagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en letterkunde (nieuwe reeks), jaargang 1979*, 85-104. Geraadpleegd op 26 februari 2024.

https://www.dbnl.org/tekst/_ver016197901_01/_ver016197901_01_0009.php?q=overgehandigd#hl1

Van Olmen, D. (2019). A diachronic corpus study of prenominal *zo'n* 'so a' in Dutch: Pathways, analogy and (inter)subjectification. *Functions of Language* 26(2), 217-248.